

Dili Pwede Mogawas

ELIZABETH JOY SERRANO-QUIJANO

DULOM ANG KAHAPONON. Ulan na sab ni. Ang kabaw ug ang kanding nahipos na. Ang mga bag-ong sinanggi nga mais natabonan na. Nanimaho na og gas ang balay kay gisindihan na ang among gamay nga suga. Nag-aso ang abohan, timaan nga nagluto na si Mama. Kaming lima, dili pwede mogawas. Gusto unta ko mogawas kay akong atngan si Papa. Gusto ko motan-aw sa iyang dala, apan dili pwede mogawas.

Niadtong nilabay nga simana, nagdala si Papa og karne gikan sa pangayam. Gisabwan kini ni Mama ug lami kaayo ang init nga sabaw. Nag-iloganay mi ni Rod sa dakong pikas nga karneng baboy ihalas. Nasuko si Mama kay di daw dapat mag-away sa kan-anan.

Apan kagabii, naglalis sila ni Papa. Natulog ming lima nga way sulod ang among mga tiyan. Ang akong malong wa na nako nakita. Nakatulog ko sa katugnaw diri sa amoang dapit sa bukid sa Datal Fitak, bukid sa Matanao.

Nangutana akong maestra kon nakakita na ba daw mi og TV. Kakita na ko sa piktyur apan wa ko kabalo kon unsa na. Wa pa ko kaadto sa Digos ug sa Davao, apan nakadungog na ko kon unsa to. Daghan daw tawo, daghang sakyanan. Usahay dili ko maibog kay kalain anang daghag tawo ug daghang sakyanan kay basin maligsan ko.

Ingon ni Mam Edna, ang akong maestra sa grid tri, ang uban daw maghandom sa foling estar. Mohangyo unta ko sa bituon nga makasuroy pod ko anang Digos bisag kausa lang. Apan gabii lang magpakita ang mga bituon. Dili pwede mogawas.

Motor ra gyod ni Angkol Basud ang akong nasakyan, kadtong naghatod mi sa among sinanggi nga mais. Wa pa ko kasakay og dyip, kanang ingon ni Mam nga bus ug van, eroplano, barko. Usahay akong hunahuna moabot sa langit.

Naa kaha mga sakyanan pod sa langit? Naa pod kaha kuryente diadto, kanang mga suga inig kagabii nga dili na kinahanglan og gas?

Radyo ra gyod ang akong nakita ug nadunggan apan kay wala may bateri among radyo, misamot kamingaw among payag. Kon mohangin, gasayaw-sayaw ang among kogon nga atop ug gapiti-piti ang kawayang bungbong.

Wala na kaadto si Mama sa Bangkal kay mopalit og bateri sa radyo kay daghan daw sundalo. Hinuon kakita na ko unsa ng selfon. Kay naa may selfon si Mam. Pwede mag-piktyur, maminaw og kanta, pwede magbasa. Nangutana ko kay Mama kon kabalo ba siya mogamit og selfon. Ang ingon niya, di man gani siya kabalo mosulat sa iyang ngalan. Grid wan lang daw siya taman, ug gibuya na kay Papa katong dose anyos siya. Unsaon pod niya pag-eskwela kon dili pwede mogawas?

Wa nisugot si Mama nga ibuya pod ko sa among silingan nga si Randy. Gusto ni Mama mohuman ko bisag hay eskul. Makahuman pa kaha ko? Ikaduha nako nibalik og grid tri. Sa usa ka simana, moabsent kog katulo kay motabang sa maisan. Maayo pa ang uban nakong kadula, maka-uban sa ilang Mama kon rilis sa 4P's. Wa daw mi apil sa 4P's kay di mosugot si Papa. Wa mi kabalo sa among birtidi ug sige nag pangayo si Mam sa akong birt sertikeyt. Ingon si Mama, wa mo ana kay dili ta pwede mogawas!

Wa niuli si Papa. Wala sad akong malong. Ang hangin sa gawas morag naay gihunghong. Ang mga kahoy daw naay gisulti ug ang mga yatak sa mga tawong gaan og tiil nagpatulog sa ako. Basta ngitngit na, bisan kaihion ka, dili pwede mogawas kay naay mangayaw. Naay mga bangis nga mananap nga nag-atang sa gawas. Mao nga ang malong ni Rod baho og anso kay sa

higdaanan naman siya mangihi kay dili pwede mogawas.

Nakamata ako sa kasikas sa mga langgam. Perok-perok, maya, agila, ug banog, mga sabaan sa sayong kabuntagon. Labaw na nakamata kanako ang siyagit ni Mama. Dali-dali ko nga ninaog ug nakita ang duha ka tawo.

“Wala na imong Papa,” ingon ni Mama samtang naggunit sa akong malong nga puno og dugo. Nilakaw na ang duha ka tawo. Sa akong pagsabot, patay na akong Papa. Gusto ko mohilak ug pangitaon si Papa, apan dili pwede mogawas.

Ingon nako kay Mam kadtong nangutana siya unsa ang trabaho sa akong Papa, ingon ko nga sundalo. Aduna siyay yuniformal ug pusil. Adunay pula nga tatak ang kilid sa iyang yuniformal. Manghambog ko sa akong mga klasmit nga sundalo akong Papa. Mao na makapangayam siya og mga binaw ug baboy ihalas kay naa man siya pirme sa bukid. Matag Biyernes gahulat ko kay Papa kay kabalo ko nga naa siyay dala alang kanako. Usahay bulak sa lasang ug dugos.

Ingon ni Rayzan, dili daw sundalo akong Papa. Mao to nga nag-away mi ug wala na nako siya giamiga. Usahay naay moadto sa balay nga mga kauban ni Papa. Ka Oding ang ilang sampit kay Papa. Makita nako naa silay mga papel, mga sulat, naay kwarta, naay mga pusil, ug naa sab silay kauban nga mga babae nga gwapa ug puti. Wala ko kabalo asa sila gikan. Pero ingon ni Papa, magdula lang mi sa luyo sa among kogon nga payag. Basta naa na gani iyang mga kauban, molakaw si Mama sa maisan.

Niingon ko kay Papa, “Pwede diay magsundalo ang babae? Gusto ko mapareha sa imo, Pa. Gusto ko magsundalo!”

Nikalit og tindog si Papa, nigawas, ug gibunalan ang among iro. Ingon ni Papa, dili daw ko mahimong sundalo, wa daw kaluoy ang mga sundalo, abusado ug mopatay.

“Di ba sundalo man ka, Pa? Ngano di man ko pwede magsundalo? Naa man gani kay kauban nga babaeng sundalo.”

Nisagbat si Mama, “Greshel, ang imong pagkaon, hutda na, ma-leyt na ka sa bayang.”

Mao na diay kadto ang ulahing pamahaw ni Papa kauban namo. Dugoang malong na lang nako ang nabilin. Gidala diay ni Papa akong malong kadtong nilakaw siya nga nag-away sila ni Mama.

“Rebelde, rebelde, unya imong mga anak mamatay sa gutom!” Kusog ang tingog ni Mama.

“Para ni sa ila, para ni sa inyo!” Nilakaw si Papa bitbit iyang bag.

Nibalik ko og higda ug naghunahuna sa langit nga giingon ni Mam. Sa langit daw daghan pagkaon, sa langit daw naay Ginoo. Ingon si Papa dili tinuod ang Ginoo. Ingon si Mama naay Ginoo. Mas gusto ko motuo nga naay Ginoo aron sa Iyaha ko mag-ampo sa akong gusto. Gusto ko makaadtog Digos, mokaon og hatdog, ays krim, ug pitsa. Ingon ni Mam lami daw kaayo ni kay iyaha ming gipakita sa piktyur. Gusto gani ni Mam nga dalaon mi sa Matanao apan di mosugot si Papa, kay dili mi pwede mogawas.

Buto! Buto! Buto! Sa sugod maihap pa nako ang mga buto sa armas. Apan nagkadaghan ang mga buto ug dili na nako maihap kay taman lang baynte ang akong maihap. Naay nagdaganay, naay nisyagit, “Naa na ang mga sundalo!”

Sundalo? Basin naa si Papa! Mogawas ko! Nakita nako si Mama ug ang akong mga manghod nga puno og dugo sa may pultahan. Nangabuslot among bongbong ug atop.

“Mama! Mama! Mama!”

Nilihok si Mama. Ang ingon niya, “Ayaw gawas. Dili pwede mogawas!” ■

Elizabeth Joy Serrano-Quijano is a graduate of AB MassComm from Holy Cross of Davao College where she developed her dedication for journalism and passion for creative writing. She works as a college instructor teaching English in Southern Philippines Agribusiness and Marine and Aquatic School of Technology (SPAMAST)—Malita, Davao Occidental. She is also pursuing her Master of Arts in Education major in Educational Management at the University of Mindanao, Davao City. She is proud of her Igorot, Kapampangan, and Blaan roots. Her writings are also her advocacy for the Blaan people of Davao del Sur. Her writings are focused on motherhood and children as she is also a mother and a wife.